

УДК: 339.9: 330.341.1

Тараненко І. В., к.е.н, доцент,
докторант кафедри «Міжнародна
економіка» Донецький національний
університет

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ ЄС

Тараненко І. В. Інноваційні стратегічні ініціативи ЄС. На основі порівняльного аналізу Лісабонської стратегії та Стратегії «Європа 2020» обґрунтовано їхній спадкоємний характер. Здійснено аналіз та запропоновано класифікацію інноваційних стратегічних ініціатив ЄС. Розглянуто можливість адаптації та запровадження стратегічних ініціатив ЄС до НІС України.

Тараненко И. В. Инновационные стратегические инициативы ЕС. На основе сравнительного анализа Лиссабонской стратегии и Стратегии «Европа 2020» обоснован их преемственный характер. Проведен анализ и предложена классификация инновационных стратегических инициатив ЕС. Рассмотрена возможность адаптации и внедрения стратегических инициатив ЕС в НИС Украины.

Taranenko I. V. The Strategic Innovative Initiatives of EU. At the basis of comparative analysis of the Lisbon Strategy and Europe 2020 strategy their successive nature is grounded. The EU strategic initiatives are analyzed and their classification is proposed. The possibility of adaptation and implementation of the EU strategic initiatives into the NIS of Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасну динаміку світової економіки визначають наслідки глобальної фінансово - економічної кризи, та здатність учасників світового господарства адаптуватись до нових реалій сьогодення. Експерти Світового банку в звіті «Глобальний економічний прогноз - 2011» констатують вихід на передкризові показники в більшості країн, що розвиваються, в значній мірі - завдяки значно меншому кризовому спаду, та значному зростанню внутрішніх ринків [1, С. 3]. В той час як країни з високим рівнем доходу не показали високих темпів відновлення. Продовження фінансової кризи, реструктуризація банківського сектору та висока споживча заборгованість обумовлюють доволі песимістичний прогноз до 2012 р.

Водночас, саме під час кризи відбувається формування передумов для інтелектуального та інноваційного оновлення економіки та суспільства. Післякризовий період є найкращим для фокусування на довгострокових завданнях шляхом запровадження нових механізмів взаємодії та підтримки учасників інноваційного процесу на всіх рівнях глобальної економіки. Визнання необхідності розробки оновлених стратегій розвитку з врахуванням нових реалій післякризового світу та інноваційно - інтеграційних імперативів конкурентоспроможності, стає на порядку денному. Здатність суб'єктів світового господарства до своєчасного реагування на нові виклики глобальної конкуренції визначає подальші перспективи їхнього розвитку.

Європейський Союз продовжує рух проголошеним у 2000 р. в рамках Лісабонської стратегії курсом на створення конкурентоспроможної динамічної економіки, заснованої на знаннях. Протягом останніх десятиліть в країнах ЄС інноваційна політика набула комплексного, системного та довгострокового характеру з чітко визначеними кількісними і

якісними орієнтирами, а єдина політика ЄС виступає «локомотивом» для національних урядів та приватного бізнесу [2, С. 90].

Стратегією «Європа 2020» визначено низку ключових ініціатив, спрямованих на забезпечення прискореного зростання на засадах ресурсного відновлення та екологічної безпеки. В центрі стратегії знаходиться створення інноваційного союзу та запровадження відповідних механізмів інноваційної взаємодії науки та бізнесу, нових методів і форм стимулювання інноваційного розвитку.

Вивчення та узагальнення досвіду розвинених країн, зокрема Європейського Союзу щодо запровадження стратегічних ініціатив, заснованих на широкій взаємодії науково - дослідницьких установ та бізнесових структур, має створити ґрунтовний фундамент системних інноваційних перетворень на основі оновленої стратегії інноваційного конкурентного розвитку України. За твердженням професора В. Онікієнка, у перспективі модель ЄС могла б стати для технологічного розвитку України однією з визначальних, що обумовлює необхідність її глибокого вивчення та висвітлення [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засади та принципи інноваційної стратегії ЄС, ключові ініціативи Стратегії «Європа 2020», та концепція формування інноваційного союзу викладені в численних програмних та аналітичних документах Європейської Комісії, виступах Президента Європейської комісії Ж. Баррозу, Комісарів Європейської комісії з дослідницької діяльності, інновацій і науки Я. Поточника та М. Геоген - Квінн. Проблеми формування нової інноваційної політики ЄС розкриті в роботах Г. Андрощука, А. Бондаренка, В. Онікієнка, Н. Шелюбської. Шляхи використання досвіду ЄС у здійсненні узгодженої інноваційної політики країн СНД запропоновані В. Московкіним, А. Раковською - Самойловою, Л. Федірко. Європейські механізми взаємодії держави і приватного сектора в інноваційній сфері розглянуті в працях Р. Бекетта, В.Г. Варнавського, О.М. Головінова, М. Готтре, М. Джерарда, К.В. Павлюка.

Проте в більшості наявних публікацій як вітчизняних, так й російських авторів висвітлено різні аспекти інноваційної політики та стратегії ЄС переважно в докризовий період. Дослідження стратегічних змін, запроваджених Європейським Союзом в контексті адаптації інноваційної сфери до посткризових умов з метою підвищення конкурентоспроможності потребує окремої уваги.

Метою статті є обґрунтування спадкоємного характеру стратегій інноваційної конкурентоспроможності Європейського Союзу та аналіз інноваційних стратегічних ініціатив ЄС з метою виявлення можливостей запровадження в НІС України.

Викладення основного матеріалу. Стратегію треба розуміти як довгостроковий якісно визначений напрямок розвитку, визначений з урахуванням внутрішніх можливостей та позицій у навколишньому середовищі, який приводить суб'єкта до поставлених цілей. За своїм складом стратегія є сукупністю взаємопов'язаних за завданнями, термінами здійснення і ресурсами цільових програм, окремих проектів та програмних заходів, що забезпечують ефективне вирішення системних соціально-економічних проблем. Стратегічний план повинен постійно оновлюватися й корегуватися відповідно до умов, що змінюються. Гнучкість і здатність адаптуватися до тенденцій внутрішнього та світового розвитку є головними умовами, що забезпечують стабільність стратегічної лінії. Водночас, стратегія повинна неухильно виконуватися, тобто зміни не повинні стосуватися суті стратегічного задуму. Наявність певної стратегії розвитку і якість цієї стратегії є вагомою конкурентною перевагою суб'єкта конкурентних відносин.

Економіка знань та інновації офіційно проголошені стратегічними пріоритетами ЄС протягом останніх двох десятиліть. Прийнята в 2000 р. Лісабонська стратегія ЄС стала відповіддю на виклики глобалізації та вимоги подальшої розбудови суспільства знань, і поставила за мету створення к 2010 р. «найбільш конкурентоспроможної в світі та динамічної економіки, заснованої на знаннях» [4, С. 1] шляхом формування інформаційного суспільства; Європейського дослідницького та інноваційного простору; створення сприятливого середовища для започаткування та розвитку інноваційного бізнесу, перш за все - середніми та малими підприємствами. Досягнення поставленої мети мало бути забезпечене через виконання низки стратегічних завдань: темпів економічного зростання 3% на рік, інвестицій в дослідження і розробки в обсязі 3% від ВВП, рівня зайнятості 70% від

працездатного населення. Лісабонська стратегія, незважаючи на дещо декларативний характер та завищені цільові показники, зіграла роль дієвого каталізатора інноваційного розвитку країн ЄС в довгостроковому періоді.

Водночас скорочення темпів зростання економіки ЄС з 3,9% до 1,2 - 1,3% на рік протягом 2000 - 2003 рр., обумовлене погіршенням світової кон'юнктури на тлі падіння біржових індексів провідних фінансових центрів, реалізацією політичного проекту з приєднання до ЄС 10 «нових держав», а також певними прорахунками самої стратегії, зокрема відсутністю адресної відповідальності за реалізацію останньої призвело до суттєвого відставання порівняно з встановленими показниками. Відрахування на науку в середньому по ЄС наблизились до 2%. Рівень зайнятості в 2005 р. подолав відмітку 63%, показавши зростання на 0,8% порівняно з 2000 р. На основі детального аналізу сильних і слабких сторін економіки ЄС, можливостей та погроз глобалізованого світу, Європейською Радою в 2005 р. було прийнято Оновлену Лісабонську стратегію [5]. Ідеологія останньої полягала в підвищенні конкурентоспроможності через забезпечення зайнятості населення та сталого економічного зростання на основі знань, інновацій, активізації інноваційно - орієнтованого підприємництва.

Економічна криза стала суттєвим випробуванням для амбітних прагнень Європейського Союзу. Падіння світового ВВП в 2009 р. склало 2,2 % [1, С. 6]. Для економіки ЄС пік скорочення ВВП (II квартал 2009 р.) становив 4,9% порівняно з відповідним періодом попереднього року. Прийнятий в режимі оперативного реагування План відновлення Європейської економіки забезпечив низці країн ЄС, серед яких Франція, Італія, Німеччина, Словаччина, скорочення глибини падіння ВВП вже починаючи з II кварталу 2009 р. В 2010 р. ВВП ЄС показав зростання в межах 1,8%. Прогноз на 2011 для ЄС становить також 1,8% , що суттєво нижче за США (2,8%) та Китай (8,7%) [1, С. 6]. Допомога банкам в межах Плану стабільності й росту, та створення постійного стабілізаційного фонду Євросоюзу в розмірі 720 млрд. євро свідчать про зусилля щодо стабілізації фінансової системи євросони.

Криза надала потужний імпульс для розробки і запровадження стратегії економічного розвитку на другу декаду 21 століття - «Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеохоплюючого росту» як потужного інструменту забезпечення зайнятості та сталого конкурентоспроможного зростання на основі знань та інновацій. Для досягнення встановлених цілей Стратегією «Європа 2020» передбачено низку пріоритетних як для ЄС, так й для держав - учасниць напрямів діяльності, або «флагманських ініціатив» [6, С. 3-4], серед яких центральне місце посідає створення Інноваційного союзу. Нові стратегічні завдання на період до 2020 року передбачають зайнятість на рівні 75%, досягнення 3% «бар'єру» обсягів інвестицій в науку та розробки. Вагомі завдання стосовно навколишнього середовища стосуються скорочення викидів вуглецю, збільшення частки поновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності виробництва у пропорції 20/20/20. Передбачені підвищення частки осіб з вищою освітою та комплексні програми боротьби з бідністю. Порівняння змісту стратегій розвитку ЄС (табл. 1) свідчить про постійність стратегічного задуму, спадкоємність цільових орієнтирів та стійку орієнтацію на інноваційні фактори як основу конкурентоспроможності.

Визначальним поштовхом для висування напружених завдань інноваційного розвитку є загострення глобальної конкуренції. Частка витрат на дослідження та розробки в ВВП ЄС складає 2%, Японії 3,4%, США 2,8%. За часткою осіб з вищою освітою ЄС (34%) відстає від Японії (55%) та США (42%), так само як за кількістю отриманих патентів, експортом середньо- та високотехнологічної продукції, доходами від продажу патентів та ліцензій за кордон [6, С. 10]. Суттєве відставання від провідних конкурентів, а також стрімка динаміка інноваційного розвитку Китаю та Південної Кореї примушує Європейський Союз до стратегічних дій. Запроваджені в межах стратегії інноваційної конкурентоспроможності ЄС ініціативи, наведені в табл. 1, перетворились на дієві інструменти інноваційного розвитку.

Нами запропонована класифікація інноваційних стратегічних ініціатив (інструментів) ЄС (табл. 2), яка може скласти основу вивчення досвіду Європейського Союзу з метою виявлення можливостей запровадження певних інструментів при розбудові НІС України.

Таблиця 2

Класифікація інноваційних стратегічних ініціатив (інструментів) ЄС	
Класифікаційні критерії	Ініціативи (інструменти)
Інтеграційні	Європейський дослідницький простір (ERA), Інноваційний союз, Єдиний цифровий ринок
Координаційні	Відкритий метод координації (ОМС), «Люблянський процес» оновлення Європейського дослідницького простору, Європейський інститут інновацій і технологій
Організаційно виробничі	Мережі найвищої якості, Спільні технологічні ініціативи Європейське Інноваційне партнерство
Комунікаційні	Європейські технологічні платформи, Мережа «Інноваційних регіонів Європи», Веб - сервіс CORDIS
Програмні	Рамкові програми з досліджень та розробок , Рамкова програма конкурентоспроможності та інновацій, Молодіжна рамкова програма працевлаштування, Європейський дослідницький простір: Бачення - 2020
Договірні	Угода про Розподіл фінансових ризиків
Моніторингові	Європейське інноваційне табло, Іннобарометр, Табло Інноваційного союзу

Складено автором за: [4, 5, 6]

Таблиця 1

Адаптація стратегії інноваційної конкурентоспроможності ЄС до змін зовнішнього та внутрішнього середовища

Лісабонська стратегія (2000 р.)

Стратегічна мета - створення найбільш динамічної та конкурентоспроможної економіки в світі, заснованої на знаннях і здатної до сталого зростання через підвищення зайнятості, соціальної згуртованості, та збереження навколишнього середовища

Стратегічні напрями:

- створення умов для переходу до економіки знань через формування інформаційного суспільства, вдосконалення науково-технічної політики та створення Європейського дослідницько-інноваційного простору, створення сприятливих умов для започаткувати та розвитку інноваційного підприємництва, запровадження процесу структурних реформ, спрямованих на конкурентоспроможність та інновації;

- модернізація соціальної моделі, інвестування в людський розвиток, боротьба з нерівністю;

- запровадження виваженої макроекономічної політики, спрямованої на стабільність та економічне зростання.

Стратегічні пріоритети (План дій «Інвестування в дослідження - 2003):

- здійснення узгодженої політики всіх учасників (ЄС, держав, євро регіонів, технологічних платформ) для підтримки досліджень;

Оновлена Лісабонська стратегія економічного росту та зайнятості (2005 р.):

Перший цикл (2005-2007 рр)

Другий цикл (2008-2010 рр)

Стратегічна мета - та ж сама з перефокусуванням пріоритетів на економічне зростання та зайнятість

Стратегічні напрями:

- використання знань та інновацій як інструментів сталого зростання через підвищення ефективності державних інвестицій та стимулювання приватних інвестицій в дослідження та розробки, запровадження нових механізмів фінансування інноваційних середніх та малих підприємств та підтримки інноваційних мереж, підтримку технологічних ініціатив на основі державно - приватного партнерства та технологічних платформ, спрямування ресурсів Європейського Інвестиційного банку на фінансування проектів з досліджень та розробок;

- створення сприятливого простору для інвестицій та праці шляхом посилення внутрішнього конкурентного середовища, створення сприятливих регуляторних умов для бізнесу, заохочення бізнесу до соціальної відповідальності;

- забезпечення економічного росту та зайнятості як засад соціальної згуртованості.

Стратегічні пріоритети:

- суспільство знань (підтримка науковців та дослідників, в т.ч. через податкове мотивування, пріоритетність сектора досліджень і розробок, широке запровадження інформаційно - комп'ютерних технологій);

Стратегія «Європа 2020» (2010 р.)

Стратегічна мета - забезпечення зростання, заснованого на засадах розумності, сталості, інклюзивності

Стратегічні напрями:

- Розумне зростання: розвиток економіки, заснований на знаннях та інноваціях

- Стале зростання: створення економіки, заснованої на ефективному використанні ресурсів, принципах екологічної безпеки та конкурентоспроможності

- Інклюзивне зростання: розбудова економіки з високим рівнем зайнятості, для забезпечення соціальної та територіальної узгодженості

Стратегічні пріоритети (Флагманські ініціативи):

- Інноваційний союз, спрямований на подолання фрагментації науково-дослідницького простору;

- План розвитку цифрових технологій;

- «Молодіжний рух» - підвищення результативності освіти та залучення молоді в ринок праці;

Закінчення таблиці 1

- вдосконалення державної підтримки досліджень та інновацій (підтримка дослідників, взаємодія науки та бізнесу, ефективне використання державних фінансових інструментів);
- спрямування державних ресурсів в розвиток досліджень (бюджетна політика, використання можливостей державних закупівель);
- покращення рамкових умов для досліджень і розробок (захист інтелектуальної власності, регулювання правил конкуренції, фінансових та податкових умов).

Стратегічні завдання на період до 2010 р.:

- забезпечити середньорічні темпи економічного зростання на рівні 3%;
- підвищити обсяг інвестицій в дослідження та розробки до 3% від ВВП;
- скорочення бюрократичних перешкод для розвитку підприємництва;
- забезпечити рівень зайнятості 70% (для жінок 60%) від працездатного населення.

Стратегічні ініціативи та інструменти:

Європейський дослідницький простір (ERA)

- Відкритий метод координації (OMC);
- Рамкові програми з досліджень та розробок;
- Європейські технологічні платформи;
- Мережі найвищої якості;
- Європейське інноваційне табло;
- Іннобарометр;
- Мережа «Інноваційних регіонів Європи»;
- Веб - сервіс CORDIS.

- конкурентний ринок (розбудова ринку послуг);
- сприятливе бізнес середовище (скорочення адміністративних бар'єрів, вдосконалення законодавства, підтримка інноваційного бізнесу);
- ринок праці (розгортання навчання протягом життя)
- поновлюване навколишнє середовище (еко - інновації, еко- ефективність виробництва).

План дій «Більше досліджень та інновацій спільним підхід» (2005р.):

- привести у відповідність економічні політики країн стосовно досліджень та інновацій;
- мобілізувати фонди та інструменти ЄС для стимулювання й розвитку досліджень та інновацій;
- вдосконалити стимули для бізнесу до здійснення досліджень та інновацій;
- посилювати національні можливості стосовно досліджень та інновацій шляхом транснаціонального співробітництва.

Стратегічні ініціативи та інструменти:

- «Люблянський процес» з оновлення Європейського дослідницького простору (ERA);
- 7 Рамкова програма з досліджень та розробок;
- Європейський інститут інновацій і технологій;
- спільні технологічні ініціативи;
- Рамкова програма конкурентоспроможності та інновацій;
- Угода про Розподіл фінансових ризиків.

- Ресурсна ефективність - підтримка ресурсно ефективних та екологічно чистих (низьковуглецевих) технологій;
- Промислова політика, адаптована до умов глобалізації - створення засад конкурентоспроможності в пост- кризовому світі, підтримка підприємництва;
- План з розвитку нових професійних здібностей та робочих місць;
- Європейська політика протидії бідності.

Стратегічні завдання на період до 2020 р.:

- зайнятість осіб у віці 20-64 роки на рівні 75% ;
- обсяг інвестицій в дослідження і розробки 3% ВВП;
- скорочення викидів парникових газів на 20% порівняно з 1990 р., збільшення частки поновлюваних джерел енергії до 20%, енергоефективності на 20%;
- скорочення частки достроково відрахованих учнів середніх шкіл нижче за 10%, та підвищення частки осіб з вищою освітою у віці 30-34 роки до 40%;
- чисельності осіб, що знаходяться під загрозою опинитись за межею бідності, до 20 млн.

Стратегічні інструменти:

- Європейський дослідницький простір: Бачення - 2020
- Європейське Інноваційне партнерство між ЄС та національними державами. Пілотне Європейське Інноваційне партнерство з забезпечення активної та здорового життя для людей похилого віку
- Єдиний цифровий ринок, заснований на надшвидкісному Інтернеті
- Табло Інноваційного союзу
- Молодіжна рамкова програма працевлаштування

Названі ініціативи та інструменти надають учасникам Інноваційного союзу ЄС широкі можливості щодо реалізації стратегії інноваційної конкурентоспроможності, а саме:

- вибору стратегічних пріоритетів з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін;
- транскордонного поєднання зусиль науковців для здійснення досліджень та розробок;
- подолання фрагментації та дублювання досліджень та розробок;
- ефективної взаємодії державних інституцій (науки) та бізнесових структур в рамках програм державно - приватного партнерства в науково-дослідній та інноваційній сферах;
- поєднання інтелектуальних та фінансових ресурсів ЄС, європейських виробників з метою активізації наукових досліджень, необхідних для потреб сучасного виробництва;
- прозорого моніторингу результатів інноваційного розвитку для подальшого корегування стратегічних напрямів розвитку згідно зміни внутрішніх та зовнішніх умов.

При розробці механізмів та інструментів інноваційного розвитку в ЄС широко використовується «відкритий метод координації», який обумовлює обмін інноваційними практиками, а також вивчення досвіду країн поза межами Європейського Союзу.

Висновки:

1. Порівняльний аналіз Лісабонської стратегії, та Стратегії «Європа 2020» свідчить про спадкоємність стратегічних цільових орієнтирів та стійку орієнтацію на інноваційні фактори як основу конкурентоспроможності.
2. Інноваційні стратегічні інструменти ЄС, перш за все - «відкритий метод координації», технологічні платформи, а також досвід програм державно - приватного партнерства в науково-дослідницькій та інноваційній сферах за умови відповідної адаптації можуть бути запроваджені в НІС України.
3. Розробка пропозицій з адаптації та механізмів запровадження названих інструментів мають стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Global Economic Prospects / World Bank. Vol 2. - Jan 2011. - 33 p.
2. Андрощук Г.О. Інноваційна політика Європейського Союзу / Г.О. Андрощук, Р.Є. Еннан // Наука та інновації. - 2009. Т.5. №5. С. 85 - 97.
3. Онікієнко В.В. Інноваційна політика країн Євросоюзу та СНД: проблеми і практика реалізації / В.В. Онікієнко // Український соціум. 2006 №3 С. 170 - 183.
4. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Presidency Conclusions / Council of European Union - Brussels, 23 March 2000. 14 p.
5. European Council Brussels, 22 and 23 March 2005. Presidency Conclusions / Council of European Union - Brussels, 23 March 2005. 13 p.
6. Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission / European Commission. - Brussels, 3.3.2010. 32 p.

Ключові слова: Європейський Союз, Лісабонська стратегія, інноваційний розвиток, Стратегія «Європа 2020», стратегічні ініціативи, Інноваційний союз.